

Kdo je odgovoren za kaj v slovenski kulturi

Peter Božič

Nekega lepega dne sredi maja 1994 sta prišla na Ministrstvo za kulturo državna sekretarja iz Ministrstva za znanost, De Gnerio in Baškovič. Želela sta dobiti ministra Pelhana ali pa državnega sekretarja. Prišla sta s spiskom 25 objektov, v katerih se dogaja že desetletja kulturna produkcija neposredno ali pa se v njih odvija galerijska, muzejska oziroma knjižničarska dejavnost. Uradnik na občini Center je zanje podpisal odločbe, po katerih se ti objekti vračajo v naravi lastnikom. Med njimi so bile Mestna knjižnica, Mestna galerija, Galerija Bežigrad in vrsta drugih, med katerimi so tedaj rešili samo Glej, ki ga je občina mesta odkupila, in Equrno, ki jo je odkupila Taja Vidmar sama. To, da pri tem nakupu ni hotelo pridati Ministrstvo za kulturo niti 10 tisoč DEM, kolikor je Vidmarjeva prosila, me je napeljalo na misel, da pri vsej zadevi nekaj ni v redu. Spisek objektov sem prekopiral, en izvod sem dal ministru, drugega državnemu sekretarju, in še kako leto je na Ministrstvo za kulturo zaman hodila brisat kljuke in »težit« Damjana Heinz, direktorica Mestne knjižnice, je pa tudi ona obupala. Čez tri mesece sem namreč dobil odgovor, da se res ni ukrenilo nič. Rečeno je bilo, da je bila storjena »napaka« in da se zdaj ne da ničesar več popraviti, ker da so odločbe, ki jih je za 25 objektov izdala občina Center, pravnomočne in kakršni koli postopki tega stanja ne morejo več spremeniti. Vprašanje je namreč bilo: kdo ima pooblastila, da lahko kot višji upravni organ te odločbe izniči?

Tedaj sem izvedel, da je tudi za področje kulture za take primere odgovorni višji upravni organ Ministrstvo za okolje in prostor, saj gre za nepremičnine, da pa Ministrstvo za kulturo pobude za izničenje nikoli ni dalo. Na mojo pobudo smo stvar pogrevali še pri nasledniku ministra Pelhana, bila je celo javna polemika, ki se je končala seveda tako, da minister ni nič kriv, ker razen pri Mestni knjižnici ni nobenega njegovega podpisa, seveda pa tudi ni kriv, če ni nič storil na intervencijo dveh državnih sekretarjev iz Ministrstva za znanost, ki sta seveda tudi kaj vedela o tem, kako pravno tečejo postopki denacionalizacije, če gre za last države ali mesta in če se v objektih že dolgo odvija pomembna družbena dejavnost. Kaznivo to ni, čeprav bi Pelhanovo ravnanje mirno lahko opredelili kot opustitev ukrepanja po uradni dolžnosti. Zaradi tega je bil grobo načet materialni interes kulture, saj lahko govorimo o uničenju infrastrukture na področju mesta Ljubljane.

Prav smešni so bili izgovori, češ da se je v precejšnjem številu primerov zgodilo to zaradi tega, ker izvajalci niso bili javni zavodi in ker niso bili *uporabniki* mestnih prostorov, temveč *najemniki*. Sedanji načelnik za krajevno samoupravo vzdržuje ta status približno 400 prostorom (sedežem raznih društev v Ljubljani),

ki seveda niso javni zavodi in imajo prostore celo brezplačno, saj ne bi zmogli plačevati visokih mestnih najemnin. Zakon o denacionalizaciji, o katerem sem se dal poučiti, sploh ne govori o tem, ali je uporabnik prostora javni zavod ali ne, bistveno je, da je edina njegova dejavnost kulturno delovanje ali produkcija. Nazadnje mi je bilo rečeno, da je tisto, kar odloča o tem, ali objekta ni treba vrniti v naravi, to, ali je izvajalec najemnik ali uporabnik. Če je najemnik, potem ni mogoče uveljaviti instituta odškodnine in je treba objekte vrniti v naravi.

In kje je razlika? Kaj je najemnik, vemo, lastnik je mestna občina, najemnik plačuje najemnino, uporabnik pa ne, ker je objekt dobil za tako in tako dobo, na primer za 50 let v uporabo. In zdaj smo pri jedru stvari. V uporabo lahko z odločbo spremeni status najemnika enako hitro, kot izda odločbo, po kateri vrača objekt v naravi nekdanjemu lastniku, sam uradni lastnik, v našem primeru občina Center. Predsednik IS je bil član Združene liste, uradnik, ki je odločbe podpisal, prav tako, in moj minister, ki ni zahteval od ministra za okolje, Mihe Jazbinška, da te odločbe razveljavi, prav tako. Politična volja je tedaj bila, da se 25 objektov vrne lastnikom v naravi, večino teh pa Cerkvi. Sedanji minister za kulturo Jožef Školč je za večino teh skupaj z županjo Viktorijo Potočnik vložil tožbe zoper odločbe, in ta postopek teče na sodiščih že nekaj časa.

Ko sem hotel tej zgodbi priti do dna, mi je uradnik, ki je takrat podpisal odločbe, rekel, da je denacionalizacijski zakon pač tak. Niti približno ni tak, da isti ljudje, ki zdaj to trdijo, ne bi takrat imeli v rokah drugih sistemskih rešitev. Vsem prizadetim bi enostavno poslali odločbo o tem, da so uporabniki. Toda politična volja stranke, ki je imela leta 1994 oblast v kulturi, in to je bila Združena lista, je bila taka, da je bila kot posledica v mestu Ljubljana uničena kulturna infrastruktura. Za tako voljo pa je imel (in ima še danes) vsa pooblastila minister za kulturo, saj je njegova pobuda tista, ki napoti ministra za okolje in prostor, da kot višji upravni organ odločbe, kakršne je tedaj izdala občina Center, izniči. Akcija je bila sinhronizirana od vrha do občine in nobeden v tej verigi nima nobenega alibija, saj je bil minister za kulturo, kot sem povedal, obveščen o tem pravočasno. Ministrstvo za kulturo je torej delovalo zoper temeljne interese kulture zaradi strankarskega koristoljublja. Očitno je stranka tedaj sklenila kak pomemben »deal« na račun uničene infrastrukture, za katero se danes bije bitka na sodiščih. Naj povem samo to, da Mestna knjižnica porabi 15 milijonov SIT za letno najemnino lastniku zasebniku iz mestnega proračuna za kulturo, in ker je ceneje zidati in sezidati novo v urbanističnem kompleksu Šumi kot pa vsako leto odvajati tako velik denar, se bo najbrž zidala nova, spet iz investicijskega dela proračuna. In kaj se bo zgodilo, ko bomo vse tožbe izgubili? Takratni minister Pelhan je seveda nedolžen in molči in odgovoril mi bo, da zanesljivo pri tej zgodbi ni imel nič zraven. Razen tega, da je od mene pravočasno dobil Baškovičev in De Gnerijev spisek. Zraven ni imel nič, ker ni nič storil.

Podobna je zgodba o t. i. »krovnem« zakon o kulturi, ki je nastal takrat. Bil sem zadolžen za to, da ga zaradi hudih odporov v javnosti skupaj z avtorji predstavljam posameznim strankarskim vodstvom in ga potem tudi spravim skozi Državni zbor. Od 44 amandmajev, ki bi res lahko »pokvarili« zakon, sta bila sprejeta samo dva, eden je bil dosti nerazumen amandma Toneta Peršaka, drugi pa je bil enako nepomemben. Danes avtorica zakona trdi, da je bil zakon domala popoln, da pa ga je sfizil Državni zbor. V tem zakonu je za to, da se ga v večini primerov sploh ne da uporabljati, krivo predvsem to, da so vse luknje (ki niso majhne, saj predstavljajo hude statusne in s tem povezane finančno stimulatívne probleme) zamašili s pojasnilom, da "bo to dorekel nacionalni kulturni program". Nacionalnega programa pa ni, ker oddelek za razvoj vse do danes ni ponudil oblikovalcem tega programa nobene podlage. Edina možna podlaga bi bila temeljna raziskovalna naloga, ki bi evidentirala dejansko stanje v slovenski kulturi. Že 15 let ni bila opravljena niti ena raziskava, ki bi jo naročilo Ministrstvo za kulturo. Brez tega pa nacionalnega kulturnega programa ni! Izhodišča so lahko le poljubna, zaradi česar se posamezna področja takoj znajdejo v koliziji drugo z drugim in spominjajo na klobčič kač v njihovem domovanju čez zimo.

Pa se vprašajmo, ali je taka regulacija kulture sploh potrebna. Roko na srce: brez uporabe krovnega zakona in brez nacionalnega programa Ministrstvo za kulturo, občine in drugi pokrijejo sredstva za 70 pomembnih kulturnih dogodkov na teden in kar za 140 skupaj z manj pomembnimi. Kakor prva zgodba nima ne moralnega ne kakšnega drugega pokritja, in ne minister ne državni sekretar za to nikoli ne bosta imela alibija, tako ta druga zgodba zaradi neverjetne šlamparije in diletantskega neznanja pravne službe pravzaprav prinaša nekaj, kar za majhen narod ni slabo. Finansira se namreč vse, brez normativov in standardov in brez kriterijev, saj so tako imenovane ekspertne komisije bolj alibi za odločanje, ki ničesar ne selekcionira, temveč pravično deli po indeksih rasti proračuna, že odkar obstaja to ministrstvo, vse od časov Kulturne skupnosti naprej. Samo ta razlika je, da ni več delegatskega sistema, ki bi lahko vplival na program. Dobra plat tega (še zdaj samoupravnega sistema) je ta, da v kulturi pusti rasti gozd, kot ga je dal Bog, in gozd tako najboljše raste, saj je grmičje pogoj za drevesne velikane. Ko pa začneš sekati in selekcionirati, pa (taka je vsaj naša praksa z ministrskimi posegi v ta »gozd«) narediš samo veliko škodo. Tak primer je bil »poseg« v infrastrukturo z zakonom o denacionalizaciji, ki je grobi poseg od zunaj dopustil, minister pa ni ničesar storil ... Ne vem, zakaj beremo in poslušamo v medijih kar naprej brez vsakršnih vsebinskih argumentov tarnanja, kako je v kulturi slabo. Število kulturnih dogodkov je zelo veliko, samo Ljubljana ima na primer deset tisoč prireditev na leto, za kvaliteto pa ne morejo skrbeti uradniki, pa tudi za agresivnejši izvoz kulturne produkcije ne.

Takih zgodb je, kolikor hočete. Nekaj smo jih skoraj že pozabili, vsaj dvakrat so hoteli na primer ukiniti Ministrstvo za kulturo, takrat smo se organizirali in šli v Cankarjev dom in smo ga ohranili. Zdaj pa, ko se je spet pojavilo Ministrstvo za delo s svojo podporo prekupčevalcu z delnicami in stanovanji, je treba povedati, da

gre za podobno ali isto raven mišljenja. Toda hkrati je treba poudariti, da je bil spopad v vladi med Školčem in ministrom za delo Tonetom Ropom zelo srdit, Ropu so celo očitali, da ima v tem primeru enake manire kot Haider, povrh pa je še minister Rupel ostro obsodil to dejanje in tako vlada predloga o zamrznitvi in »analizi« izjemnih pokojnin ni potrdila. Vendar ravno ta primer s pokojninami razkriva mehanizem delovanja vlade in vlogo ministra in njegovih uradnikov v vladi. Toneta Ropa dejansko moti vse, kar v pokojninskem sistemu ne izhaja iz vplačevanja upravičencev samih, in to je tudi njegova vloga pri pokojninski reformi. Naloga Ministrstva za kulturo pa je, da takim interesom prekriža pot, če so v koliziji z interesi kulture. To nalogo je v tem primeru Školč opravil, kot se spodobi, Pelhan pa niti približno ne tedaj, ko je bil za to čas. Še več, Školč poskuša tako glede lokalne samouprave kot glede denacionalizacijskih zgodb, enkrat z zakonom, drugič na sodišču, popraviti, kar je prejšnji "zamočil".

Kaj hočem povedati s tem? Tisto, kar sem zmeraj govoril našim pravnicam na Ministrstvu za kulturo, kadar smo dobili od finančnega ministra kakšno uredbo, ki je škodovala kulturnemu interesu, zlasti pa izplačevanju subvencij in kriterijem zanje. Ministrstvo za finance je tukaj za to, da čim bolj skrči porabo tudi na tako nesramen način, da porabo že odobrenih sredstev z različnimi uredbami tako zaplete, da denarja ni mogoče porabiti. Ministrstvo za kulturo pa je tukaj za to, da vse take poskuse v kali zatre. Samo zaradi tega so tudi resorna ministrstva, saj bi sicer mirno lahko razdelilo ves proračun Ministrstvo za finance. Niti en sam uradnik se nima na kaj izgovarjati, še zlasti ne na druge resorje, noben minister in noben načelnik pravne službe na kogar koli v vladi, za vse ima pooblastilo minister za kulturo, in ta pooblastila lahko uporabi samo on in lahko prepreči vse, kar prihaja od drugih in ni v skladu z interesi kulture. Zadnjo vojno sem imel pred tremi ali štirimi leti, ko so z uredbo o plačevanju prispevkov za samostojne ustvarjalce na področju kulture umetnika izenačili s samostojnim podjetnikom. Pravna služba Ministrstva za kulturo je že pol leta prej pristala na to in tako dejansko ukinila status samostojnega umetnika. Izgovor, da je to naredilo Ministrstvo za delo, je jalov, samo Ministrstvo za kulturo je odgovorno za vse, kar se dogaja v kulturi, seveda za vse tiste stvari, ki so v njegovi kompetenci.

To, da Ministrstvo za kulturo ni tukaj za to, da bi umetniškimi izvajalci in namesto njih pisalo in narekovalo programe, jim postiljalo posteljo v tujini, kjer gre zmeraj lahko samo za regulativo tistega, kar je že doseženo, ne pa da uradniki iščejo založnike ali gledališča itd., pa je že druga zgodba. Nikjer nisem videl toliko pristajanja in ne samo pristajanja, temveč celo zahtev po paternalizmu v odnosih med državo in kulturniki, kot je tega pri nas. Priznam, da se mi enako upirata tisti, ki je zahteval od države, da mu gre iskat vozno karto za vlak, ker sicer da ne gre nikamor, saj je za vse, kar se tiče »svete slovenske krave«, ki se ima za umetnika, odgovorna država, in uradnik, ki je kar naprej pripravljen govoriti, da je "on v tej zgodbi čisto nedolžen", ker sta vsega kriva Gaspari in vlada. Ko bi vedela, kako se dopolnjujeta!